

Stav demokracie v Rusku

medzi riadenou demokraciou a autokratickým režimom

Alexandra Peťková

júl 2007

OBSAH

1 Úvod	3
2 Jeľcinova éra	5
3 Nástup „riadenej demokracie“	7
3.1 <i>Centralizácia – od chaosu k autoritárstvu?</i>	8
3.2 <i>Mimovládne organizácie – pod nadvládou byrokracie</i>	11
3.3 <i>Médiá – od súkromných k štátnym</i>	12
3.4 <i>Ekonomika – reformy verzus oligarchovia</i>	13
3.5 <i>Regióny – od suverenity k centralizácii</i>	16
4 Záver	18
5 Zoznam použitej literatúry	16

1 ÚVOD

Po stovkách rokov cárskeho absolutizmu a desaťročiach sovietskeho totalitarizmu stálo Rusko po rozpade Sovietskeho zväzu tvárou v tvár novému typu politického systému, ktorého pravidlá a inštitucionálne fungovanie mu boli neznáme. Pre absenciu dlhodobého a vyspelého demokratického precedensu mohlo nadväzovať len na dve obdobia demokratizácie v ruských dejinách.

V prvom období, v rokoch 1905 až 1917 boli položené základy konštitucionalizmu a parlamentarizmu. Cár Mikuláš II. musel po revolúcii 1905 súhlasiť s prvými krokmi k potenciálnemu vytvoreniu konštitučnej monarchie. Cársky manifest vydaný 30. októbra zaručoval občianske a politické práva, vrátane všeobecného hlasovacieho práva, vznik parlamentu s legislatívnymi právomocami a legalizáciu straníctva. Cár sa však zrejme zámerne vyhol termínu „konštitúcia“, pretože svoj čin považoval za vynútený a ponižujúci.¹

Zakrátko prišlo k zrušeniu cenzúry, bola zaručená sloboda slova, tlače, zhromažďovania a združovania. Aj v pozmenenom systéme však cár zostal autokratom. V rámci dvojkomorovej sústavy si významnú úlohu zachovala aj cárom menovaná Štátna rada, horná komora stavovského charakteru.² Nedošlo k typickému rozdeleniu moci na exekutívnu, legislatívnu a súdnu. Na päť rokov komplikovane volená dolná komora, Štátna Duma, nedisponovala voči vláde plnoprávnymi kontrolnými a menovacími právomocami. Tie zostali v rukách cára, rovnako ako právo rozpúšťať parlament, alebo prijímať rozhodnutia v dobe, keď parlament nezasadal.³ Vláda, nezodpovedajúca sa parlamentu ale panovníkovi, mala možnosť Dumu obchádzať, či blokovať jej návrhy.

V danom období bol legislatívny orgán zvolený štyrikrát. Prvé dve Dumy⁴ boli po krátkom čase rozpustené pre kritiku režimu a požiadavku demokratizácie cárskeho samoderžavia. Tretia Duma bola po reforme volebného systému zo strany vlády Petra Stolypina značne provládna a konzervatívna, jej

¹ ŠVANKMAJER, Milan a kol.: *Dejiny Ruska*. Lidové noviny, Praha, 1995, s. 296.

² HOLZER, Jan: *Vzestup a pád. Konstanty ve vývoji ruského liberalismu*. In: *Středoevropské politické studie*, 1999, č. 2-3.

³ MOOREHEAD, A.: *The Russian Revolution*. Harper&Brothers Publishers, New York, 1958, s. 59-60. In: HOLZER, Jan: *Vzestup a pád. Konstanty ve vývoji ruského liberalismu*. In: *Středoevropské politické studie*, 1999, č. 2-3.

⁴ Išlo o tzv. Dumu „národnej nádeje“ v období od 10. mája do 21. júna 1906 a Dumu „národného hnevu“ od marca do júna 1907.

kompetencie boli obmedzené a čo do významu prevzala skôr poradnú rolu, než úlohu legislatívneho, či kontrolného orgánu. Štvrtú poznačila vojnová etapa, počas ktorej prišlo v roku 1917 k sformovaniu ľudovej antidynastickej opozície voči vláde a politickej moci všeobecne a k posilneniu úlohy politických strán a organizácií.⁵ Deväťmesačné obdobie roku 1917 začalo úspechom liberálne orientovaných síl, prešlo cez vzrast sily menševikov až k získaniu moci bolševikmi.⁶ Októbrový prevrat znamenal pokus o vytvorenie úplne nového politického režimu opačného k systému existujúcemu, a to ako v Rusku, tak aj v západných krajinách.

Druhé obdobie demokratizácie dôležité pre vývoj nového politického systému v postkomunistickom Rusku boli Gorbačovove reformy „glasnosť“ a „perestrojka“. Hoci ich pôvodným cieľom bola vízia oživenia komunistického systému, v konečnom dôsledku vytvorili možnosti pre proces rozkladu sovietskeho štátu. Demokratizačné zmeny, najmä vypísanie prvých volieb do zákonodarnej inštitúcie na základe čiastočne liberalizovaného volebného systému a liberalizácia politických práv, viedli k postupnému obnovovaniu úlohy parlamentu.⁷ K podkopaniu komunistického systému prispel aj vznik rôznych spoločenských organizácií orientujúcich sa na „apolitické“ témy, od národnostných problémov cez ekológiu až po reflektovanie sovietskej minulosti.⁸ Zrušenie ústavného článku č. 6 o vedúcej úlohe Komunistickej strany Sovietskeho zväzu v marci 1990 bolo predzvesťou konca komunistickej éry. Parlament, ktorý sa na základe Gorbačovových reforiem stal legitímnym mocenským centrom, v kľúčových chvíľach stál napokon na strane jeho protivníka, ruského prezidenta Borisa Jeľcina. Ten sa stal tvorcom a aktérom novej éry, ktorá nesie jeho meno.

⁵ HOLZER, Jan: *Ruské stranictví. Několik vstupních poznámek k jeho teorii a tradici*. In: Politologický časopis, 2002, č. 2, s. 141.

⁶ Tamtiež, s. 142.

⁷ HOLZER, Jan: *Ruský politický systém. Hledání státu*. CDK, Brno, 2001, s. 57.

⁸ Tamtiež, s. 97.

2 JEĽCINOVA ÉRA

Po faktickom konci Sovietskeho zväzu v decembri 1991 bolo Rusko jedným z 15 nových suverénnych štátnych celkov, ktoré ho nahradili. Prezident Jeľcin pokračoval v reformách systému, v januári 1992 zahájil reformy vedúce k nástupu trhovej ekonomiky, liberalizácii cien a privatizácii. Ich realizácia vládou premiéra Jegora Gajdara však nemala trvalú spoločenskú podporu, pretože boli necitlivo zavádzané zhora. V Rusku neprišlo ku vzniku občianskej spoločnosti, ani stabilnej strednej triedy, ktorá je jedným z predpokladov ekonomického rozvoja. Okrem toho, nové výkonné štruktúry moci boli budované na základe bývalej komunistickej strany.⁹

Jeľcinovo politické postavenie začal čoskoro ohrozovať parlament, ktorý nesúhlasil s vládnymi plánmi na transformáciu, ani s návrhom novej konštitúcie. Tá mala prezidentovi poskytnúť zvýšené právomoci, najmä právo vládnuť pomocou dekrétov so silou zákona, čím by zasahoval do legislatívnej právomoci parlamentu. V apríli 1993 sa konalo referendum, ktoré schválilo Jeľcinov ekonomický a transformačný program, parlament však z opozičných názorov neustúpil. Vnútropolitický zápas vyústil do použitia priameho násilia: 3. októbra 1993 nechal prezident rebelujúci parlament rozstrieľať tankami. Takýto bezprecedentný čin naznačil nestabilitu, ale aj nedemokratickosť nového štátneho útvaru.

Krátko na to, spolu s parlamentnými voľbami, prebehlo úspešné referendum o novej ústave, ktorá rozšírila prezidentské právomoci a značne obmedzila práva parlamentu. Okrem už spomenutej možnosti vydávať dekréty bez schválenia Federálneho zhromaždenia¹⁰, ústava oprávnila prezidenta menovať premiéra, vetovať uznesenia oboch komôr parlamentu a v prípade potreby ho rozpúšťať.¹¹ V Rusku sa teda sformoval prezidentský systém s dominanciou výkonnej moci, čo je pre demokratické zriadenie dôsledne predpokladajúce princíp delby moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu, atypické.¹²

⁹ DULEBA, Alexander, a. i.: *Rusko na konci Jeľcinovej éry*. IVO, Bratislava, 1999, s. 94.

¹⁰ Federálne zhromaždenie je názov oboch komôr parlamentu, teda hornej komory, Rady Federácie, a dolnej komory, Štátnej Dumy. V Rade Federácie boli podľa novej ústavy zastúpení predstavitelia 89 federálnych subjektov, 450 poslancov Štátnej Dumy bolo volených.

¹¹ Pre porovnanie pozri: Glava 4: Prezident Rossijskoj Federacii, Glava 5: Federal'noje Sobranije. Konstitucija Rossijskoj Federacii, 1993, Moskva.

¹² DULEBA, Alexander, a. i.: *Rusko na konci Jeľcinovej éry*. IVO, Bratislava, 1999, s. 93.

Napriek tomu, že režim z hľadiska faktickej moci a kompetencií prezidenta možno jednoznačne definovať ako prezidentskú formu vlády, v systéme zohráva určitú úlohu aj predseda vlády. Takýto model usporiadania, keďže navyše prezident formálne nie je hlavou exekutívy, zodpovedá skôr definícii poloprezidentského (semiprezidentského) systému. Vo vzťahu prezident – predseda vlády však jednoznačne výraznejšiu úlohu zohráva hlava štátu. Postavenie premiéra vyplýva z jeho vzťahov s prezidentskou administratívou, nie zo vzťahov s parlamentnou väčšinou. „Či sa jedná [...] o model prezidentský, či semiprezidentský, odkazuje na metodologickú preferenciu; teda či uprednostniť čisto formálne znaky ruskej politickej sústavy (semiprezidentský model), alebo [...] zohľadniť praktické tendencie sústavy, čo by umožnilo prikloniť sa k modelu prezidentskému“.¹³

Otázne je, či možno Rusko 90-tych rokov nazvať demokratickou krajinou. Liberálna demokracia je politický systém vyznačujúci sa nielen slobodnými a spravodlivými voľbami, ale aj vládou zákona, delbou moci a ochranou občianskych slobôd. Nemožno ju zredukovať výlučne na inštitút slobodných volieb a slobodu prejavu. V Rusku však prišlo k redukcii demokracie na tzv. „volebnú demokraciu“, v ktorej sa príliš veľa moci koncentrovalo v rukách prezidenta, nebol dostatočne rozvinutý systém pluralitných politických strán a jediným existujúcim demokratickým prvkom boli slobodné voľby.¹⁴

Na posilnenú výkonnú moc sa rýchlo napojila novovzniknutá vrstva bohatých podnikateľov, ktorá pre svoj ekonomický a politický vplyv dostala názov „oligarchia“. Táto, ideológiou nezaťažená skupina biznismenov, sa dokonale prispôsobila novej koncepcii trhovej ekonomiky. V dôsledku chaotickej a neprehľadnej privatizácie získali noví podnikatelia obrovské majetky za minimálne ceny, ale hospodárske výsledky krajiny upadali. Vplyv oligarchov na politické rozhodnutia neúmerne vzrastal, k čomu prispela existencia nekontrolovateľnej prezidentskej administratívy, ktorá v podstate rozhodovala o krokoch vlády a v ktorej ekonomické skupiny získali zastúpenie.

To ešte vzrástlo po prezidentských voľbách v roku 1996. Jelcin v nich zvíťazil práve vďaka ich finančnej a mediálnej podpore. Výsledkom bolo odstránenie zvyšku Jelcinových reformátorov zo začiatku 90-tych rokov, ale aj časti tzv. „silovikov“ a vstup tzv. „mladoreformátorov“ do vládnych štruktúr. Išlo najmä o nového šéfa prezidentskej administratívy Anatolija Čubajsa, o podnikateľa Borisa

¹³ HOLZER, Jan: *Ruský politický systém. Hledání státu*. CDK, Brno, 2001, s. 40.

¹⁴ ZAKARIA, Fareed: *"The rise of illiberal democracy"*. Foreign Affairs. Nov-Dec. 1997. In: FRASER, Fran-Fredane: *The paradox of building democracy in Russia*. In: WILLIAMS COLLEGE, Williamstown, Massachusetts, 23. 5. 2005. [online verzia]: <http://www.williams.edu/library/theses/pdf.php?id=51>.

Berezovského, ktorý sa stal prvým námestníkom tajomníka Rady bezpečnosti a neskôr aj tajomníkom Spoločenstva nezávislých štátov, a o vicepremiéra Borisa Nemcova. Medzi „mladoreformátormi“ a Černomyrdinovou vládou prepukli spory o podiel na moci v krajine a o privatizáciu ďalších lukratívnych odvetví priemyslu, najmä plynárenského monopolu Gazprom, v ktorom mal Černomyrdin rozhodujúci podiel. Spory vyvrcholili odvolaním Černomyrdina z funkcie premiéra v marci 1998, údajne pre zlý stav hospodárstva.

Boj o Gazprom pokračoval a neustále striedanie vlád¹⁵ naznačovalo snahu oligarchov nájsť za odchádzajúceho prezidenta vhodného nástupcu, ktorý by im zaručil majetkový status quo. Ich favoritom sa stal nový premiér Vladimir Putin menovaný v auguste 1999, dovtedy riaditeľ tajnej služby FSB a tajomník Rady bezpečnosti. O sedem mesiacov neskôr, po predčasnom odstúpení prezidenta Jelčina, bol zvolený za prezidenta.

3 NÁSTUP „RIADENEJ DEMOKRACIE“

Putinovou prvoradou snahou po nástupe do funkcie bola konsolidácia štátu, ktorý sa nachádzal v hlbokej politickej a ekonomickej kríze spôsobenej chaosom jelčinovského režimu. V domácej politike začal zdôrazňovať mocenskú konsolidáciu pomerov, centralizáciu štátu oslabeného príliš samostatnými regiónmi, z politického rozhodovania vytlačil časť oligarchov, ktorí tvorili Jelčinovu „Rodinu“, teda skupinu najmocnejších podnikateľov zrastených s prezidentskou administratívou. Začal uskutočňovať niektoré reformy, z ktorých mnohé však dodnes nie sú dokončené. Istý posun nastal v dovtedy nerealizovanej reforme armády a vojensko-priemyselného komplexu, došlo k zmenám vo vojenskej doktríne, aj v zahranično-politickej koncepcii, ktorá sa stala prehľadnejšou a pragmatickejšou. Uskutočnili sa rôzne ekonomické a sociálne reformy, čiastočná reforma penzijného systému však vyvolala nespokojnosť a protesty v ruských uliciach.

Základnými prvkami nového režimu sa stala najmä centralizácia politickej moci v úrade prezidenta, postupné obmedzovanie občianskych práv, potlačovanie opozičných aktivít, výrazné zásahy

¹⁵ Kirijenkova vláda fungovala od marca do augusta 1998, Primakovova od septembra 1998 do mája 1999, Stepašinova od mája do augusta 1999.

štátu do ekonomiky, využívanie ekonomických (najmä energetických) prostriedkov na politické účely, pokračujúce prepojenie časti veľkopodnikateľov s predstaviteľmi politickej moci, pretrvávajúca korupcia v štátnej správe a rozsiahla byrokracia, časté využívanie právneho poriadku pre politické záujmy štátnych predstaviteľov.

Na označenie tohto politického systému sa zaužíval pojem „riadená demokracia“. „Riadená demokracia“ znamená, že krajina je z formálneho hľadiska demokratická, existujú ústavné a politické inštitúcie a procedúry charakteristické pre demokratické štáty. Ale povahu inštitúcií a výsledky procedúr ovplyvňuje najmä vládnuca elita, nie občania. „Riadená demokracia“ vlastne zastiera, že režim nie je demokratický, ale oligarchický. Demokratické prvky sú určené na to, aby poskytovali zdanie legitimity vládnucej skupine byrokratov a s nimi úzko spojených veľkopodnikateľov – oligarchov.¹⁶ Pre tento typ autoritárskeho režimu použil ruský politológ Vladimir Pribylovský pojem „imitačná demokracia“, ktorá sa od autoritársko-oligarchického režimu odlišuje tým, že existuje určité množstvo slobôd, že vo voľbách je dovolená akási konkurencia.¹⁷ Hyperprezidentský systém konsolidovaný počas vlády V. Putina takmer úplne eliminoval ďalšie existujúce a potenciálne samostatné centrá moci, čiže "brzdy a protiváhy". V súčasnom Rusku existuje určitá forma demokracie, ale základný obsah súťaže a pluralizmu tam nie je.¹⁸

3.1 CENTRALIZÁCIA – OD CHAOSU K AUTORITÁRSTVU?

Napriek negatívne hodnoteniu súčasného Putinovho režimu, jeho prvé obdobie pôsobenia v úrade sa na prvý pohľad vyznačovalo väčšou vyváženosťou a demokratickosťou ako éra jeho predchodcu. Nesnažil sa zmeniť ústavu (a odmieta to aj teraz) a prisvojiť si tak väčšie právomoci, ako mu prislúchajú v silnom prezidentskom systéme, ktorý zdedil po Jelcinovi. Po desaťročí otrasov nastalo v Rusku politické upokojenie a ekonomická stabilizácia.

¹⁶ ŠIMOV, Jaroslav: *Autoritárske režimy v bývalém SSSR: klasifikace, příčiny vzniku, perspektivy*. In: *Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů*, Praha, roč. 30, 2006, č. 4, s. 37.

¹⁷ PRIBYLOVSKIJ, Vladimir: *Čto takoe „upravljajemaja demokratija“: koncepcija, istorija, rossijskij opyt*. In: *Centr sodejstvija provedeniju issledovanij problem graždanskogo obščestva „Demos“*. [online verzia]: <http://www.demos-center.ru/comments/371.html>.

¹⁸ KUCHINS, Andrew: *Russian Democracy and Civil Society: Back to the Future*. In: *Carnegie Endowment for International Peace*, 8. 2. 2006. [online verzia]: <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=18007>.

Prezident však pristúpil k postupnému mimoústavnému obmedzovaniu inštitucionálnej a politickej rôznorodosti. Ruská politika sa stále viac stáva vecou určitých záujmových skupín a stráca verejný charakter, napriek Putinovej snahe obmedziť moc ruských oligarchov. Pri nedostatočne silnom straníckom systéme a s pomocou účelovo vytvorenej proprezidentskej strany Jednotné Rusko sa prezidentovi a jeho administratíve podarilo v posledných voľbách v roku 2003 prakticky ovládnuť dolnú komoru parlamentu, v ktorej získal ústavnú väčšinu. Stala sa poslušným nástrojom na schvaľovanie zákonov navrhnutých prezidentom. Zmena zmiešaného volebného systému¹⁹ na čisto proporcionálny, vďaka ktorej môžu byť do parlamentu volení len kandidáti zo zoznamov politických strán, a zavedenie sedempercentného kvóra na vstup do parlamentu namiesto päťpercentného ešte zvýši kontrolu Kremľa v parlamente, i tak značne marginalizovanom.

Obmedzenia týkajúce sa vzniku politických strán prijaté po septembri 2004, podľa ktorých sa volieb do parlamentu môžu zúčastňovať len strany celonárodného charakteru, zasiahnu najmä malé strany, pretože nedosiahnu potrebné percentuálne kvórum. Toto môže ešte viac oslabiť ruský stranícky systém, ktorý už len veľmi vzdialene pripomína pluralitný systém, keďže len tri strany „možno nazvať stranami v tom zmysle, ako tento pojem zvyčajne chápu politológovia – Jabloko, Zväz pravícových síl a Komunistickú stranu“.²⁰ V snahe zvíťaziť vo voľbách využíva vládna moc, na úkor opozičných strán, svoj vplyv najmä na elektronické médiá.

Slabosť opozície však nemožno pripisovať len nátlakovým opatreniam Kremľa, ale aj vlastnej nejednotnosti. Liberálna pravica rozdelená na niekoľko strán²¹ sa nedokázala pred voľbami do Štátnej Dumy v decembri 2003 zjednotiť, hoci reálne hrozilo, že sa jej nepodarí vstúpiť do parlamentu, čo sa aj stalo. Preto sa pred ďalšími parlamentnými voľbami v roku 2007 a prezidentskými v roku 2008 pokúša spojiť. Pod vedením bývalého šachového veľmajstra Gariho Kasparova vzniklo v roku 2004 združenie liberálov „Výbor 2008 – slobodná voľba“. Jeho cieľom je zabezpečiť slobodné a spravodlivé

¹⁹ Časť poslancov Štátnej Dumy bola pôvodne volená vo väčšinových jednomandátových obvodoch.

²⁰ ŠIMOVIČ, Jaroslav: *Rusko po parlamentných voľbách*. In: *Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů*, Praha, roč. 28, 2004, č. 2, s. 28.

²¹ Ide o Zväz pravícových síl Borisa Nemcova a Demokratickú stranu Jabloko Grigorija Javlinského.

prezidentské voľby, zabrániť predĺženiu funkčného obdobia V. Putina alebo zvoleniu Putinovho nástupcu, či zabrániť zmene ústavy.²²

Dva pokusy o zjednotenie roztrieštených síl sa uskutočnili v decembri 2005. „Všeruský občiansky kongres“ združil široké spektrum politických strán a občianskych hnutí. Uskutočnil sa aj zjazd Demokratickej strany, ktorého delegáti mali zvoliť nového lídra. Jedným z najvážnejších kandidátov bol bývalý premiér Michail Kasjanov, ktorý otvorene vyhlasuje, že chce kandidovať na prezidentský post. Časť delegátov však Kasjanova odmietla pustiť na zasadnutie zjazdu.

Napriek tomu, že pravicovo-liberálne opozičné strany nie sú pre vládu hrozbou, objavili sa snahy o diskreditáciu Kasjanova, ktorého v júli 2005 začali vyšetrovať pre podvod. Podnet na trestné stíhanie dal poslanec Štátnej dumy za prokremeľské Jednotné Rusko Alexandr Chinštejn. Hoci kauza vznikla z politických dôvodov, je vysoko pravdepodobné, že Kasjanov sa podvodu skutočne dopustil. Väčšina ruských opozičných médií však tvrdí, že v systéme sú väčší vinníci, voči ktorým by bolo treba zakročiť. V každom prípade sa zdá, že Kasjanov ani Kasparov nie sú najvhodnejšími kandidátmi na úlohu vodcov liberálnej opozície.²³

V júli 2004 prišlo k rozkolu aj v Komunistickej strane Ruskej federácie (KPRF), keď sa časť strany odštiepila. Táto komunistická opozícia, vedená tajomníkom Gennadijom Semiginom, obvinila predsedu Gennadija Zjuganova z neúspechu v parlamentných voľbách 2003, keď síce strana s 12,9 % prekročila päťpercentné kvórum, ale na rozdiel od volieb z roku 1999 stratila takmer polovicu kresiel. Zjuganov sa ďalej údajne obohatil na úkor straníckej pokladnice a jeho kontakty s oligarchami²⁴ a zákulisné rokovania s Kremľom KPRF poškodili. „Tieňový“ komunistický zjazd zvolil na čelo strany gubernátora Ivanovskej oblasti Vladimira Tichonova.²⁵ Rozkolom sa nakoniec zaoberalo ministerstvo spravodlivosti, ktoré rozhodlo v prospech Zjuganova.²⁶ Komunistická strana však zostala značne oslabená.

²² *Declaration of the „2008: Free Choice“ Committee*. Moskva, 19. 1. 2004. [online verzia]: <http://www.komitet2008.ru/english1.php>.

²³ ŠIMOV, Jaroslav: *Barevné revoluce v zemích SNS: To be continued?* In: *Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů*, Praha, roč. 29, 2005, č. 5, s. 27.

²⁴ KSRF bola financovaná exilovým oligarchom Borisom Berezovským, aj bývalým šéfom Jukosu Michailom Chodorkovským.

²⁵ KAGARLITSKY, Boris: *2 Congresses and a Funeral*. In: *The Moscow Times*, 8. 7. 2004. [online verzia]: <http://www.themoscowtimes.com/stories/2004/07/08/009.html>.

²⁶ *Justice Ministry Snubs Communist Foes*. In: *The Moscow Times*, 4. 8. 2004. [online verzia]: <http://www.themoscowtimes.com/stories/2004/08/04/015.html>.

3.2 MIMOVĽÁDNE ORGANIZÁCIE – POD NADVLADOU BYROKRACIE

Ďalšia oblasť, na ktorú sa zamerala pozornosť Kremľa, boli mimovládne organizácie pôsobiace v chaotickom legislatívnom prostredí. Putin spochybnil ich financovanie zo zahraničných zdrojov už vo svojom výročnom prejave v máji 2004, keď ich obvinil, že neslúžia záujmom krajiny, ale svojim zahraničným sponzorom.²⁷ Začiatkom roku 2006 podpísal zákon o mimovládnych a neziskových organizáciách, čím obmedzil ich činnosť. Potrebu prísnej kontroly nad peňažnými tokmi v ruských mimovládnych organizáciách zdôvodnil nutnosťou boja proti terorizmu a praniu špinavých peňazí.

Ustanovil tiež novú federálnu agentúru, ktorá dohliada na registráciu, financovanie a činnosť ruských mimovládnych organizácií. V kompetencii agentúry bude aj rozhodovanie o ich prípadnom zrušení. Spoločenská komora, ktorá reprezentuje osobnosti verejného života, vyjadrila znepokojenie, že byrokratický aparát bude hľadať príčiny na prerušenie aktivít nevládných organizácií, aby ospravedlnil vlastnú existenciu. Rastú aj obavy, že reforma môže paralyzovať aktivity občianskej spoločnosti. Regulácia zo strany úradov môže znamenať viac korupcie v systéme peňažnej pomoci. Reforma zákona sa formálne zameriava na všetky nevládne organizácie, ale skúsenosti ukázali, že konkrétnymi cieľmi sú organizácie pracujúce v Čečensku a v oblasti ľudských práv.

Zmena v zákonodarstve o mimovládnych organizáciách však nebola jediným vládny zásahom. Aktivity ruských mimovládnych organizácií sú subjektom celej série ďalších zákonov, vrátane Občianskeho zákonníka, daňového zákona a zákonov miestnych samospráv, zákona o reklame atď. Aj tieto zákony sú sprísňované – napríklad dodatky k článku 251 Daňového zákonníka RF významne ovplyvnili systém tvorby grantov.²⁸

Prijatie nového zákona o mimovládnych organizáciách možno chápať ako dôsledok obáv kremelských predstaviteľov vyvolaných ukrajinskou oranžovou revolúciou, na ktorej sa podieľali aj západnými grantmi dotované mimovládne združenia. Hoci treba zobrať do úvahy absenciu legislatívy

²⁷ PUTIN, Vladimir: *Poslanie Federaľnomu Sobraniju Rossijskoj Federacii*. In: Prezident Rossii, 26. 5. 2004. [online verzia]: http://www.kremlin.ru/appears/2004/05/26/2003_type63372type63374_71501.shtml.

²⁸ SCHMIDT, Diana: *Russia's NGO Legislation: New (and Old) Developments*. In: Russian Analytical Digest, č. 3, 4. júla 2006, s. 4. [online verzia]: <http://www.res.ethz.ch/analysis/rad/details.cfm?lng=en&id=19048>.

v tejto oblasti a kroky Kremľa možno chápať ako snahu zmeniť dovtedajší pomerne chaotický stav, Putinove opatrenia značne naštřbili povest' Ruska v zahraničí a poslúžili ako argument pre jeho odporcov, ktorí označujú Rusko ako autoritatívny štát.

3.3 MÉDIÁ – OD SÚKROMNÝCH K ŠTÁTNYM

Jeden z najzávažnejších problémov v súčasnom Rusku sa týka dodržiavania ľudských a občianskych práv a slobôd a možností rozvoja občianskej spoločnosti. Ide o obmedzovanie slobody prejavu, najmä v súvislosti s nezávislosťou ruských médií.

S problémom nezávislosti sa však médiá v Rusku stretávajú od polovice 90-tych rokov, keď pred prezidentskými voľbami 1996 „predstavitelia finančno-priemyselnej oligarchie investovali obrovské množstvo zdrojov do skúpenia médií v Rusku (na podporu Jeľcinovej predvolebnej kampane, pozn. autora). Aj preto sa v súvislosti s Jeľcinovým režimom od roku 1996 zaužíval pojem 'teledemokrátúra'“.²⁹ Závislosť médií od bohatých majiteľov sa prejavila napríklad v roku 1999. Vtedy prišlo ku konfliktu medzi pološtátnou televíziou ORT, ktorú spoluvlastnila hlava Jeľcinovej Rodiny Berezovskij, a mediálnou skupinou Media Most patriacou Vladimirovi Gusinskému, ktorý začal podporovať odporcov Kremľa, politický blok Otečestvo (Lužkov) – Vsia Rossija (Šajmijev). V tom istom roku vznikol nový úrad pod názvom Všeruská štátna spoločnosť pre televíziu a rozhlas (VGTRK), ktorý využívajúc štátne zdroje zasahoval do ruského mediálneho trhu.³⁰

Takmer všetky významné médiá, od printových až po elektronické, prešli do súkromných rúk, možno však pochybovať o ich nezávislosti, pretože majitelia ich využívali na dosiahnutie vlastných cieľov, či už politických alebo ekonomických. Po nástupe Putina, v súvislosti s bojom proti oligarchom, dochádzalo k obmedzovaniu slobody médií a slobody prejavu. Zo súkromných médií, závislých na svojich majiteľoch, sa po niekoľkých štátnych zásahoch stali médiá štátne, rovnako závislé na novom majiteľovi – štáte. K zásahom do slobody prejavu najčastejšie prichádzalo práve pri snahách na prevzatie kontroly nad médiami. Kremel' sa pritom zameriaval najmä na elektronické médiá, ktoré v súčasnosti využíva na propagáciu vlastných úspechov a marginalizáciu opozície. Okrem priamych

²⁹ DULEBA, Alexander, a. i.: *Rusko na konci Jeľcinovej éry*. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999, s. 110.

³⁰ DULEBA, Alexander, a. i.: *Rusko na konci Jeľcinovej éry*. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava 1999, s. 134-137.

zásahov vládných štruktúr do chodu médií prichádza aj k autocenzúre novinárov, ktorí sa obávajú následkov svojich výrokov.

Kremeľ kontroluje dve hlavné štátne televízie. NTV, ktorá patrila Gusinskému, je v rukách štátneho plynárenského monopolu Gazprom. Podobne ako televízie sú na tom aj printové médiá. Gazprom prevzal vlani denník Izvestia, predtým jedno z najvyváženejších médií. Nezávislosť si udržuje ešte ekonomický Kommersant a Vedomosti, čiastočne vlastnené zahraničnými vydavateľstvami The Wall Street Journal a Financial Times. Tie však na rozdiel od elektronických masmédií nemajú dostatočný dosah, aby Kremeľ vážnejšie znepokojili. Väčšina nezávisle zmýšľajúcich novinárov, ktorí opustili médiá, našla útočisko v rozhlasovej stanici Echo Moskvy alebo na internetových stránkach.³¹ Tie v súčasnosti predstavujú jediné médiá odvažujúce sa kritizovať prezidenta a vládnu moc.

3.4 EKONOMIKA – REFORMY VERSUS OLIGARCHOVIA

Ekonomickú stabilitu zabezpečujú Putinovmu režimu dlhodobo vysoké ceny ropy a plynu na svetových trhoch. Je však otázne, ako dlho bude táto stabilita trvať. Ruská vláda preto v snahe vytvoriť finančné rezervy na obdobie, keď ceny surovín klesnú a dôjde k ohrozeniu rozpočtu, zriadila v roku 2004 tzv. Stabilizačný fond.³² Ruská ekonomika zaznamenala lepšie výsledky, najmä vysoký rast HDP, vzostup zahraničných investícií, pokles zahraničného zadĺženia, rast devízových zásob, prebytkový rozpočet, zníženie inflácie a zvýšenie reálnych miezd. Neprišlo však ku štrukturálnym zmenám, hospodárstvo stále závisí na vývoze energetických surovín, pričom v energetickom sektore, ale aj v ďalších oblastiach ekonomiky naďalej prevláda monopolná štruktúra brzdiaca rozvoj ekonomiky.

Pod zlepšenie ruského hospodárstva sa okrem vysokých cien ropy podpísali ekonomické reformy prezidenta,³³ ktorý sa od svojho nástupu do funkcie opieral o skupinu liberálnych ekonómov. Medzi nich

³¹ OSTROVSKY, Arkady: *From freedom a return to pliant propaganda*. In: The Financial Times, 27. 6. 2006. [online verzia]: <http://search.ft.com/searchArticle?queryText=Ostrovsky+%2BSeven+Days&javascriptEnabled=true&id=060627000460>.

³² Jeho minimálne zásoby zákon určil na 500 miliárd rubľov, k 1. februáru 2005 dosiahli už 740 miliárd rubľov. Stabilizačný fond však so sebou priniesol riziko zvýšenia inflácie v prípade, ak by sa nadbytočné financie použili na investície do vnútornej ekonomiky. Bližšie pozri: SVOBODA, Karel: *Ruský stabilizačný fond: Záchrana alebo hrozba?* In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, roč. 29, 2005, č. 4, s. 29.

³³ Ide napríklad o daňovú reformu, ktorá výrazne znížila daňovú záťaž a zároveň zvýšila objem skutočne vybraných daní, liberalizáciu cien, reformu pozemkového zákona, ktorá umožnila súkromné vlastníctvo pôdy,

patril bývalý premiér Kasjanov, ale aj súčasní ministri: pre ekonomický rozvoj a obchod German Gref, minister financií Alexej Kudrin, minister pre informačnú technológiu a komunikácie Leonid Reiman, či poradca pre hospodárske otázky Andrej Ilarionov. Okrem toho sa prezident zbavil spojenia s Jeľcinovým oligarchickým klanom.

Na druhej strane vplyv liberálnej skupiny v poslednom čase slabne. Vo februári 2004, krátko pred prezidentskými voľbami, prezident nečakane odvolal premiéra Kasjanova, čo bolo zrejme dôsledkom nezhôd okolo ropnej spoločnosti Jukos, ako aj Putinovej kritiky vlády pre spomalenie reforiem. Koncom roku 2005 rezignoval prezidentov poradca Ilarionov, pretože nesúhlasil so zmenou ekonomickej politiky, keď štátne orgány čoraz častejšie a vo väčšej miere zasahujú do ekonomiky a využívajú ekonomické prostriedky ako nástroje politického nátlaku. V roku 2006 skomplikovalo prezidentovu pozíciu, vzhľadom na jeho vyhlásenia o boji s korupciou, obvinenie ministra Reimana zo zneužitia právomocí a obohacovania sa. Spory ministra financií Kudrina s premiérom Michailom Fradkovom týkajúce sa finančnej politiky a jeho kritika práce premiéra spôsobili, že sa začiatkom roku 2006 oslabila pozícia aj tohto ministra.

Od druhej polovice Putinovho prvého volebného obdobia vzrastá počet príslušníkov silových rezortov, teda armády a tajných služieb, ktorí obsadili 25 % kľúčových pozícií v prezidentskej administratíve, vo vláde, Rade bezpečnosti, vo federálnych okruhoch, či iných orgánoch štátnej správy.³⁴

Jedným z prvých Putinových krokov pri riešení ekonomických, ale aj politických problémov bola snaha o zníženie politického vplyvu ruských oligarchov. Jeho ultimátum bolo jasné: váš vplyv na politické dianie a rozhodovanie končí. Keďže revízia privatizácie a v prípade potreby následná reprivatizácia by negatívne zapôsobili na ekonomickú stabilitu krajiny, prezident sa rozhodol urobiť hrubú čiaru. Tí oligarchovia, ktorí sa podriadia novým pravidlám, uspokojia sa so svojou úlohou podnikateľov, budú dodržiavať zákony a nebudú sa miešať do politiky, si majetky ponechajú. Jediný

zrušenie neadresných širokoplošných sociálnych úľav, reformu dôchodkového sporenia, ktorý počítá s možnosťou ukladania časti odvodov dôchodkového poistenia na individuálne sporivé účty a v neposlednom rade reformu bankového systému, ktorý je však ešte stále nestabilný.

³⁴ MULVEY, Stephen: *Strong Putin's weak points*. In: BBC, 10. 3. 2004. [online verzia]: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3548591.stm>.

spôsob, ako môžu politiku ovplyvňovať, je cez novovytvorenú Ruskú úniu priemyselníkov a podnikateľov, ale tento spôsob ani zďaleka nie je pre nich taký efektívny ako minulé praktiky.³⁵

Prezidentovmu ultimátu najvýraznejšie vzdorovali najmä mediálny magnát Vladimir Gusinský, bývalá hlava Jel'cinovej Rodiny Boris Berezovský a ropný magnát Michail Chodorkovský, ktorí sa, či už otvorene stavali do opozície voči Kremľu (Gusinský a Berezovský), alebo finančne podporovali protikremľskú opozíciu (Berezovský a Chodorkovský).

Za začiatok Putinovho ťaženia proti oligarchom možno považovať zatknutie Gusinského (v roku 2000), ktorý bol obvinený zo sprenevery. Jeho opozičné aktivity sú všeobecne známe: okrem toho, že ním vlastnené médiá značne kritizovali oficiálnu politiku Kremľa, v roku 1999 podporoval v zákulisnom boji pred prezidentskými voľbami hlavného kremľského protivníka, moskovského starostu Jurija Lužkova. Ďalším, kto sa postavil proti prezidentovi, bol Berezovský, na ktorého vydali ešte začiatkom roka 1999 zatykač pre podozrenie z rozkrádania a prania špinavých peňazí; je tiež známy svojimi kontaktmi so zločineckými kruhmi. Bol to práve Berezovský, ktorý Jel'cinovi odporučil súčasného prezidenta ako spoľahlivého nástupcu, veriac, že zaručí aj kontinuitu Berezovského majetku a vplyvu. Putin ho však po svojom nástupe vylúčil z okruhu svojich poradcov, čo sa považuje za jeden z dôvodov, prečo Berezovský kritizoval Putinove reformy, najmä reformu regionálneho usporiadania. V roku 2000 sa začal spájať s nespokojnými regionálnymi lídrami v snahe vytvoriť silnú opozíciu voči Kremľu. Nakoniec sa obaja, Gusinský aj Berezovský, pred trestným stíhaním zachránili útekem do zahraničia.

Posledným najznámejším prípadom stíhaného oligarchu je Michail Chodorkovský, riaditeľ ropnej firmy Jukos a konzorcia Menatep. Pravdepodobné je, že Chodorkovského politické aktivity, od podpory ľavicových aj pravicových opozičných strán, až po špekulácie o jeho parlamentných a prezidentských ambíciách, Kremľ znepokojili. V októbri 2003, niekoľko mesiacov pred parlamentnými voľbami, bol Chodorkovský zatknutý a po dlhotrvajúcom procese odsúdený na osem rokov väzenia za spreneveru, daňové úniky a iné hospodárske delikty. Spolu s ním boli obvinení aj ďalší funkcionári Jukosu. Jeho prípad uškodil ruskej ekonomike, pretože oslabil dôveru investorov v stabilné trhové prostredie a zároveň bol dôkazom, do akej miery vládna moc dokáže selektívne využívať právny poriadok.

³⁵ MEREU, Francesca: *Russia: Putin Presidency At Two-Year Mark -- Do Oligarchs Still Have A Role?* In: Radio Free Europe Radio Liberty, 19. 4. 2002. [online verzia]: <http://www.rferl.org/features/2002/04/19042002092511.asp>.

Putinov boj proti oligarchom občas pôsobí ako snaha o prerozdelenie majetkov svojim spolupracovníkom. Zástupcovia mnohých firiem majú k prezidentovi veľmi blízko. Alexej Miller, generálny riaditeľ Gazpromu, spolupracoval s Putinom v deväťdesiatych rokoch v úrade starostu Petrohradu. Rovnako je to aj v prípade Dmitrija Medvedeva, vicepremiéra a zároveň predsedu predstavenstva Gazpromu, či Igora Sečina, zástupcu vedúceho kremelskej administratívy a prezidenta Rosnefti. Minister priemyslu Viktor Christenko je prezidentom monopolnej firmy na prepravu ropy Transneft', minister financií Kudrin je prezidentom Vneshtorgbank, druhej najväčšej štátnej banky, minister telekomunikácií Reiman je prezidentom Svjazinvestu, jednej z najväčších telekomunikačných spoločností na svete.³⁶ Putinovi spojenci tak vytvorili obdobnú formu prepojenia ekonomickej a politickej sily ako ich predchodcovia z čias prezidenta Jelcina. Túto korporatívnu formu vlastníctva však tentoraz kontroluje štát, nie jednotlivci.

3.5 REGIÓNŮ– OD SUVERENITY K CENTRALIZÁCI

Administratívna reforma, ktorú prezident uskutočnil v roku 2000, mala za cieľ zmeniť situáciu v ruských regiónoch, pretože tie sa na základe ústavno-právneho zriadenia začiatkom 90-tych rokov vyprofilovali na rozmanité subjekty s rôznym postavením v rámci federácie.³⁷ Za Jelcinovej vlády využili regionálni lídri nezáujem mocenského centra, získali rozsiahle kompetencie a autonómiu v rozhodovaní a mnohí sa prakticky otvorene odmietali podriaďovať federálnemu centru.

³⁶ BUCKLEY, Neil, a. i.: *Back in business - how Putin's allies are turning Russia into a corporate state*. In: The Financial Times, 19. 6. 2006. [online verzia]: <http://search.ft.com/searchArticle?page=3&queryText=Ostrovsky+%2B+Kremlin&javascriptEnabled=true&id=060619009301>.

³⁷ Podľa Ústavy existuje v Rusku 89 subjektov: 21 etnicky definovaných federálnych republík s vlastnými prezidentmi a ústavami, ďalej 6 krajov, 49 oblastí, 10 autonómnych okruhov, 1 autonómna oblasť a 2 mestá federálneho významu, Moskva a St. Petersburg, na ktorých čele stoja gubernátori. V skutočnosti ich však, po uskutočnení niekoľkých miestnych referend, existuje už len 84, pretože od roku 2004 sa niektoré zlúčili. Išlo o spojenie Permskej oblasti a Autonómneho okruhu Komi-Permjak do Permskej oblasti, Evenský autonómny okruh a Tajmyrský autonómny okruh sa pripojili ku Krasnojarskému kraju, zjednotili sa aj Kamčatská oblasť a Korjajský autonómny okruh na ruskom Ďalekom východe a Irkutská oblasť s Ust'ordynským buriatskym autonómnym okruhom. Bližšie pozri: YASMANN, Victor: *Analysis: The Future Of Russia's 'Ethnic Republics'*. In: RFE/RL, 21. 4. 2006. [online verzia]:

http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=04&y=2006&id=BF40BF21-32AA-4BFE-8A2F-E87F4BD027E8.

Putin vytvoril sedem federálnych okruhov³⁸, ktorých hranice sa kryjú s hranicami už existujúcich vojenských okruhov, a do ich čela dosadil svojich politických zmocnencov. Do ich kompetencie prešli všetky významné mocenské páky, od miestnej polície a orgánov štátnej bezpečnosti, cez prokuratúru a súdnictvo až po daňovú inšpekciu. Reforma sa dotkla aj Rady Federácie, hornej komory parlamentu, v ktorej zasadali regionálni lídri. Prezident teda regionálne celky viac podriadil štátnemu centru, oslabil ich právomoci, čím zabránil potenciálnym separatistickým snahám v budúcnosti. Zároveň zrušil anomáliu v politickom systéme, keď regionálni lídri mali súčasne výkonnú i zákonodarnú moc. Reformné zákony tiež dali prezidentovi právo odvolávať gubernátorov a prezidentov republík a rozpúšťať zákonodarné zbory v prípade odôvodneného podozrenia prokuratúry, že porušili federálnu legislatívu. Noví členovia Rady federácie sú v súčasnosti na základe kompromisu medzi centrom a regiónmi delegovaní gubernátormi a prezidentmi, pričom regionálne parlamenty môžu dvojtretinovou väčšinou kandidátov zablokovať. Reforma bola posúdená priaznivo, ako posilnenie schopnosti federálnej moci ovplyvňovať dianie v periférnych oblastiach štátu.

Hoci sa zdalo, že týmto reforma regionálnej sústavy skončí, po teroristickom útoku v severoosetskom Beslane v septembri 2004 sa prezident rozhodol kontrolu nad regiónmi znovu posilniť. Navrhol, aby boli najvyšší predstavitelia ruských regiónov volení regionálnymi parlamentmi na návrh prezidenta.³⁹ Tento krok bol kritizovaný ako porušenie Ústavy, pretože popiera princíp federalizmu a nezávislosti regionálnej výkonnej moci.⁴⁰ Treba však pripomenúť, že aj počas vlády prezidenta Jel'cina boli regionálni lídri pôvodne menovaní prezidentom, neskôr však umožnil ich priamu voľbu a tým im poskytol reálnejší mandát.⁴¹ Zrušenie voliteľnosti gubernátorov a ich zmenu na centrom dosadených byrokratov prezident paradoxne označil, spolu s ďalšími opatreniami⁴², za významné

³⁸ Ide o Centrálny, Povolžský, Južný, Uralský, Severozápadný, Ďalekovýchodný a Sibírsky okruh.

³⁹ PUTIN, Vladimir: *Vystuplenije na rasširennom zasedanii Pravitel'stva s učastijem glav subjektov Rossijskoj Federacii*. In: Prezident Rossii, 13. 9. 2004. [online verzia]: http://www.kremlin.ru/appears/2004/09/13/1514_type63374type63378type82634_76651.shtml.

⁴⁰ Bližšie pozri: Glava 3: Federativnoje ustrojstvo. In: Konstitucija Rossijskoj Federacii, 1993, Moskva.

⁴¹ DVOŘÁK, Libor: *Rusko: Moskva, nebo regiony?* In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, roč. 30, 2006, č. 2, s. 16.

⁴² Ďalšie prezidentove opatrenia vo vnútornej politike už nevyvolali taký odpor ako zmeny v politickom systéme, pretože skutočne majú protiteroristický charakter. Podľa prezidentovho nariadenia má mať každý najvyšší predstaviteľ subjektu federácie prvého námestníka, ktorý je dôstojníkom vnútorných vojsk a je zodpovedný za koordináciu protiteroristickej činnosti všetkých bezpečnostných zložiek na území subjektu federácie. Na regionálnej i okresnej úrovni boli zriadené protiteroristické komisie s tým istým cieľom.

protiteroristické opatrenia, aj za formu boja s korupciou. „Putinov návrh [...] zabráni populizmu a korupcii na regionálnej úrovni, ale de facto sa korupcia len presunie z regionálnej na federálnu úroveň“. ⁴³ Celkovo sa tento krok javí, akoby prezident využil teroristický útok na ďalšie posilnenie svojho postavenia a upevnenie centralizácie, ktorá je podľa neho synonymom silného a stabilného štátu.

4 ZÁVER

Základné atribúty demokracie v chápaní západnej spoločnosti, ako dodržiavanie ľudských práv a občianskych slobôd, rozvinutá občianska spoločnosť, deľba moci, či účasť občana na správe vecí verejných a ďalšie, Rusko ani zďaleka nespĺňa. Nespĺňalo ich však ani v 90-tych rokoch, ktoré niektorí analytici s obľubou nazývajú demokratickým obdobím v ruskej histórii, pričom súčasný režim označujú za „ústup od demokracie“. V skutočnosti k žiadnemu ústupu od demokracie neprišlo – Jel'cinova „electoral democracy“ sa zmenila na Putinovu „managed democracy“, kvázidemokraciu obmedzenú mocou bohatých oligarchov nahradila kvázidemokracia obmedzená mocou štátu.

Možno považovať za pravdepodobné, že režim stojaci na autorite a popularite jediného človeka, ktorý v podstate možno označiť za autokratický, nemá dlhodobé vyhliadky na existenciu. Avšak politická a ekonomická stabilita, ktorú so sebou priniesol, môže položiť základy pre vznik demokratických inštitúcií v budúcnosti. Ekonomický rozvoj a prosperita je tou podmienkou úspešnosti, ktorá chýbala demokratizačným snahám v prvej polovici 90-tych rokov. Vtedy sa ekonomické zmätky a krízy, ktoré uvrhli takmer osemdesiat percent ruskej populácie pod hranicu chudoby, podpísali pod negatívne vnímanie samotného pojmu „demokracia“ v ruskej verejnosti a prispeli tiež k vzostupu súčasného režimu.

Sledovať ďalší vývoj v Rusku bude zaujímavé vzhľadom na blížiaci sa koniec Putinovho druhého, a podľa ústavy posledného volebného obdobia. Mocenské kruhy, ktoré ho obklopujú, budú hľadať spôsob, ako predĺžiť životnosť režimu. Špekulácií, ako to môžu dosiahnuť, je nepreberné množstvo, od zmeny ústavy, ktorú však prezident (zatiaľ) odmieta, cez vytvorenie nového štátneho celku, napríklad

⁴³ KRATOCHVÍL, Petr: *Terorizmus a chybná poučení prezidenta Putina: centralizace doma a tvrdost v (blízkém) zahraničí*. In: *Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha*, roč. 28, 2004, č. 11, s. 22.

spojením s Bieloruskom či Kazachstanom, až po najpravdepodobnejší variant, že si súčasný prezident vyberie nástupcu tak, ako kedysi Jelcin. Či však bude mať v poradí tretí prezident Ruskej federácie dostatok vôle, sily, charizmy a rozhodnosti na zmenu súčasného režimu na demokratickejší, je otázka budúcnosti.

5 ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BUCKLEY, Neil, a. i.: *Back in business - how Putin's allies are turning Russia into a corporate state*. In: The Financial Times, 19. 6. 2006. [online verzia]:

<http://search.ft.com/searchArticle?page=3&queryText=Ostrovsky+%2B+Kremlin&javascriptEnabled=true&id=060619009301>

Declaration of the „2008: Free Choice“ Committee. Moskva, 19. 1. 2004. [online verzia]:

<http://www.komitet2008.ru/english1.php>

DULEBA, Alexander, a. i.: *Rusko na konci Jelcinovej éry*. Inštitút pre verejné otázky, Bratislava, 1999.

DVOŘÁK, Libor: *Rusko: Moskva, nebo regiony?* In: *Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů*, Praha, roč. 30, 2006, č. 2, s.15.

HOLZER, Jan: *Ruské stranictví. Několik vstupních poznámek k jeho teorii a tradici*. In: *Politologický časopis*, 2002, č. 2, s. 141.

HOLZER, Jan: *Ruský politický systém. Hledání státu*. CDK, Brno, 2001.

HOLZER, Jan: *Vzestup a pád. Konstanty ve vývoji ruského liberalismu*. *Středoevropské politické studie*, 1999, č. 2-3.

Justice Ministry Snubs Communist Foes. In: The Moscow Times, 4. 8. 2004. [online verzia]:

<http://www.themoscowtimes.com/stories/2004/08/04/015.html>

KAGARLITSKY, Boris: *2 Congresses and a Funeral*. In: The Moscow Times, 8. 7. 2004. [online verzia]: <http://www.themoscowtimes.com/stories/2004/07/08/009.html>.

Konstitucija Rossijskoj Federacii, 1993, Moskva. [online verzia]: <http://www.duma.gov.ru>.

KUCHINS, Andrew: *Russian Democracy and Civil Society: Back to the Future*. In: Carnegie Endowment for International Peace, 8. 2. 2006. [online verzia]: <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=18007>.

MEREU, Francesca: *Russia: Putin Presidency At Two-Year Mark -- Do Oligarchs Still Have A Role?* In: Radio Free Europe Radio Liberty, 19. 4. 2002. [online verzia]: <http://www.rferl.org/features/2002/04/19042002092511.asp>.

MOOREHEAD, A.: *The Russian Revolution*. Harper&Brothers Publishers, New York, 1958, str. 59-60. In: HOLZER, Jan: *Vzestup a pád. Konstanty ve vývoji ruského liberalismu*. In: Středoevropské politické studie, 1999, č. 2-3.

MULVEY, Stephen: *Strong Putin's weak points*. In: BBC, 10. 3. 2004. [online verzia]: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3548591.stm>.

OSTROVSKY, Arkady: *From freedom a return to pliant propaganda*. In: The Financial Times, 27. 6. 2006. [online verzia]: <http://search.ft.com/searchArticle?queryText=Ostrovsky+%2B+Seven+Days&javascriptEnabled=true&id=060627000460>.

PRIBYLOVSKIJ, Vladimir: *Što takoe „upravljaemaja demokratija“: koncepcija, istorija, rossijskij opyt*. In: Centr sodejstvija provedeniju issledovanij problem graždanskogo obščestva „Demos“. [online verzia]: <http://www.demos-center.ru/comments/371.html>.

PUTIN, Vladimir: *Poslanie Federalnomu Sobraniju Rossijskoj Federacii*. In: Prezident Rossii, 26. 5. 2004. [online verzia]: http://www.kremlin.ru/appears/2004/05/26/2003_type63372type63374_71501.shtml.

PUTIN, Vladimir: *Vystuplenije na rasširennom zasedanii Pravitel'stva s učastijem glav subjektov Rossijskoj Federacii*. In: Prezident Rossii, 13. 9. 2004. [online verzia]: http://www.kremlin.ru/appears/2004/09/13/1514_type63374type63378type82634_76651.shtml.

SCHMIDT, Diana: *Russia's NGO Legislation: New (and Old) Developments*. In: Russian Analytical Digest, č. 3, 4. júla 2006, s. 4. [online verzia]: <http://www.res.ethz.ch/analysis/rad/details.cfm?lng=en&id=19048>.

ŠIMOV, Jaroslav: *Autoritářské režimy v bývalém SSSR: klasifikace, příčiny vzniku, perspektivy*. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, roč. 30, 2006, č. 4, s. 37.

ŠIMOV, Jaroslav: *Barevné revoluce v zemích SNS: To be continued?* In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, roč. 29, 2005, č. 5, s. 24.

ŠIMOV, Jaroslav: *Rusko po parlamentních volbách*. In: Mezinárodní politika, Ústav mezinárodních vztahů, Praha, roč. 28, 2004, č. 2, s. 26.

ŠVANKMAJER, Milan a kol.: *Dejiny Ruska*. Lidové noviny, Praha, 1995.

YASMANN, Victor: *Analysis: The Future Of Russia's 'Ethnic Republics'*. In: RFE/RL, 21. 4. 2006. [online verzia]: http://www.rferl.org/features/features_Article.aspx?m=04&y=2006&id=BF40BF21-32AA-4BFE-8A2F-E87F4BD027E8.

ZAKARIA, Fareed: *"The rise of illiberal democracy"*. Foreign Affairs. Nov-Dec. 1997. In: FRASER, Fran-Fredane: *The paradox of building democracy in Russia*. In: WILLIAMS COLLEGE, Williamstown, Massachusetts, 23. 5. 2005. [online verzia]: <http://www.williams.edu/library/theses/pdf.php?id=51>.

